

IRÁNYTŰ INTÉZET

RÖVID ELEMZÉSEK

2015. JÚLIUS 20.

A SZAVAK HATALMA – POLITIKAI NARRATÍVÁK

Kovács János
vezető elemző

E-mail: kovacs.janos@iranytunintezet.hu

Honlap: www.iranytunintezet.hu

Blog: www.iranytunintezet.blog.hu

www.facebook.com/iranytunintezet

Telefon: +36-1-700-0760

Fax: +36-1-700-0770

A szavak hatalma – Politikai narratívák

A politikai folyamatok elemzésekor politikai narratívákat gyártunk, illetve a számunkra releváns információkat egy értelmezési keretbe illesztjük. Az interpretációnk lehet objektivitásra törekvő, deskriptív, ám a politikai tanulságok levonása, a mérlegelés, latolgatás szükségképpen nem nélkülözheti azokat a gondolati algoritmusokat, s azt az ismeretanyagot, nézetrendszert, ami az elemzőt, illetve a befogadó közeget jellemzi, tehát a szubjektivitást és az egyéni nézőpontokat. A közbeszédet egymással összecsengő, valamint egymással konkuráló narratívák uralják, melyek értelmezik, magyarázzák, igazolják azokat a jelenségeket, amelyekkel a médiafogyasztó, közélet és politika iránt érdeklődő választópolgárok találkoznak. A politikai narratívák nagyban befolyásolják a politikai valóság-értelmezésünket, épp ezért fordulhat elő, hogy a különböző politikai tömbök más-más narratíva-rendszerrel rendelkeznek, ami időnként olyan érzetet kelt a külső szemlélőben, mint a egy társadalmon belül is „párhuzamos valóságokban” élnénk az életünket. A diszkurzív politikatudomány ezzel a beszédközpontú politikai valósággal foglalkozik.

A különböző politikai erők maguk is igyekeznek saját narratívát, „társadalmisított mítoszrendszert” konstruálni, amihez felhasználják a politikai szimbolika eszköztárát is. Ezt a funkciót sokáig a politikai ideológiák töltötték be, ám a politika professzionalizálódásával, a gyorsan változó társadalmi viszonyok közepette a komplex jelenségekre, folyamatokra egyre nehezebb átfogó, „örökérvényű” magyarázatokat találni. A szervesen társadalomfejlődési pálya, a konfliktusos politikai kultúra, az elitek versengése eleve ráerősítenek a narratívagyártásra, eltérő valóságértelmezésre, tovább szélesítve ezzel a már meglévő politikai törésvonalakat. A mediatizált tömegdemokráciák korában a narratívák minden korábbinál erősebben formálják a valóságértelmezést, és ez által a valóságot. Koherens politikai kommunikációs stratégiával és jó helyzetfelismerő-képességgel kialakítható egy adaptív narratívarendszer, ami igazodási-igazolási pontként szolgál az adott politikai közösség tagjai számára.

A narratívák nemcsak eszközök a politikai kommunikációban, de közösség- és identitásformáló tényezők is. Ha támogatunk egy politikai erőt, részei vagyunk egy politikai tábornak, nagy valószínűséggel azonosulni tudunk annak narratívájával (már amennyiben rendelkezik ilyennel). A dolgok megítélése legtöbbször attól függ, hogy milyen értelmet tulajdonítunk nekik. A beszéd és cselekvés viszonya ellentmondásos a politikában: egyfelől maga a beszéd is lehet politikai cselekedet, másfelől – miként tapasztalhattuk – nem helyettesítheti a tényleges (kormányzati) cselekvést.

Magyarországon a rendszerváltoztatástól a centrális pártrendszer kialakulásáig két fő narratívarendszer uralta a közvélekedést: az egyik egy antikommunista, a magyar történeti

hagyományokra építő, népi, keresztény eszmeiségű, nyugati perspektívával rendelkező elbeszélés, míg a másik egy progresszív, a társadalmi viszonyokat konvencionálisnak, a Nyugatot állandó orientációs pontnak tekintő, az organikus társadalomfejlődést tagadó általános magyarázat. A képlet mára annyiban módosult, hogy a Jobbik pólusképző erővé válásával megjelent egy olyan nemzeti, függetlenségpárti értelmezés is, ami egy új politikai, szociális agendát hirdetett, kül- és belpolitikai paradigmaváltással, adott esetben radikális fordulat szükségességének igényével. Ez a narratíva merít a magyar tradíciókból és történeti tapasztalatokból, a kollektív szinten is meglévő attitűdökből (nevezhetnénk ezt nemzeti karakterisztikának is), a társadalomban egyre erősödő kiábrándultságból és rendszerellenességből. Ez az új valóságértelmezés azért tudott felfejlődni, mert a rendszerváltoztatást követő negyedszázad politikai elitje és lebegő pártrendszere képtelen volt kielégítően kezelni összetett társadalmi problémákat, másrészt az új narratívarendszer már meglévő gondolati panelekre épült, mégis forradalminak hatott.

A narratívák értelmeznek, de nem elemeznek, mivel komplex jelenségekre, folyamatokra kínálnak leegyszerűsített, közérthető magyarázatokat, s ezek a sokszor lényeglátó leegyszerűsítések eleve elfedik a részleteket, esetleges ellentmondásokat. Ebből következik, hogy aki nem képes elvonatkoztatni egy-egy általános, teljességre törekvő magyarázattól, annak valóságérzékelése beszűkül, s egyúttal gondolati eszköztára, cselekvési célrendszere is. Ez a jelenség leginkább akkor válik veszélyessé, amikor maga a döntéshozó is elkezd hinni a részben általa megkomponált valóságértelmezésekben. Ez a helyzet intellektuális kiüresedéshez, gondolati merevséghez, vagy egyszerűen csak a valóság konzekvens félreértelmezéséhez, félremagyarázásához vezet, hosszabb távon tehát a valós társadalmi igényektől való eltávolodáshoz, s ez által bukáshoz. A nem kellően adaptív, vagy kifejezetten zárt és statikus (dogmatikus) narratívarendszer legfeljebb egy szubkultúra összefogására alkalmas, hiszen nélkülözi a gyors adaptációs és (ön)korrekciós képességet, ami napjaink gyorsan változó viszonyai közepette nélkülözhetetlen. Egy narratíva akkor bukik meg, ha elveszíti vonzerejét, hitelességét, ami gyakran a „beszélő”, az adott narratívát használó politikai erő bukását is jelenti. Láttunk már erre is példát. Az SZDSZ által képviselt liberális politikai narratívát a magyar társadalmi többség elutasította, ami nemcsak a párt megsemmisülésében, a bal-liberális politikai tömb összeomlásában és a magyar társadalom jelentős jobbrtolódásában manifesztálódott, de a szóban forgó valóságértelmező magyarázatrendszer politikai örököseinek támogatottsága ma is elenyészően csekély, a narratíva intaktsága pedig sérült.

A hosszú távon sikeres politikai pártok, formációk mind rendelkeznek egyfajta krédóval és ethosszal. Ezt rendszerint igyekeznek is megfelelően kommunikálni, illetve ennek „lenyomata” – ideális esetben – érződik politikai programjukban, és érvényesül politikai cselekvésükben. Ha ez

a jól artikulált értékrend, mint a elvész, úgy az alkalmazott narratíva is veszít a hitelességéből. Ezt láthattuk a közelmúltban, amikor az a sebző vád érte a kormányzó Fideszt, hogy a „polgári Magyarország” hívószava csak politikai termék, marketingfogás volt. Az elemző szájából elhangzott kijelentés deszakralizálta a Fidesz politikáját, egyúttal megfosztotta a párt narratíváját az önigazoló eszmétől, ekképp gyengítette a jövőképét.

Amikor egy narratíva-rendszer átfogó múltmagyarázatot, jelenértelmezést és jövőképet nyújt, s ezt széles társadalmi rétegek osztják, illetve gondolkodnak e készen kapott minta szerint, kialakul egyfajta „társadalmiasított mítoszrendszer”, ami adott esetben hitként, ideológiaként hathat a választók körében. Mindezt anélkül, hogy megfelelné azoknak a kritériumoknak, amelyek egy-egy politikai eszmerendszer sajátjai. Ez már csak azért is problémás volna, mert a huszonegyedik századi európai politikában a bal-jobb dichotómia egyre veszít jelentőségéből. Ha körütekintünk akár hazánkban, akár a kontinensen, megállapíthatjuk, hogy a klasszikus jobb- és baloldaliság ismérvei egyre ritkábban köszönnek vissza tiszta formában egy-egy releváns párt politikai aktusaiban, amit nem lehet pusztán a reálpolitikai érzékkel, szükséges kompromisszumokkal, vagy általában a politikai pragmatizmussal magyarázni.

Szó esett összezsengő, „egymásra felfűzhető”, valamint konkuráló, versengő narratívákról. De mégis milyen tényezők határozzák meg, hogy hosszabb távon melyik értelmező-magyarázó struktúra válik dominánssá, s melyik devalválódik? Az a valóságértelmezés a „hosszabb lejáratú”, amelyik közelebb áll a társadalom hétköznapi tapasztalataihoz, szubjektív élményeihez, a kínált magyarázat pedig kielégít bizonyos társadalmi vágyakat. Az egyes jelenségekre adott válaszoknak kellően egyszerűnek, befogadhatónak kell lenniük, magasabb absztrakciós szinten pedig koherensnek és az átlagos választópolgár szemében hitelesnek.

A Fidesz-kormányok felismerték a narratívagyártás fontosságát, s ebben közvetítő közegként a média szerepét. A Fidesz közéleti tematizáló képessége nemcsak jelentős médiafölényének, kormányzati pozíciójának köszönhető, hanem ennek a körülménynek is. Jelenleg a Jobbik rendelkezik még egy versenyképes narratívarendszerrel, melynek hitelességét maga a „beszélő” hitelességébe, kormányképességébe vetett választói hit erősíthet, ami természetesen nem függetleníthető a párt kommunikációjától, tehát a narratívák visszahatnak a megítélésre. A baloldal ezen a téren is gyengélkedik. Identitásválságából adódóan képtelen életképes, kellően átfogó értelmezési kereteket nyújtani, emberi erőforrásai (személyi politikája, szellemi tőkéje) kimerültek, a sorozatos kudarcok, félkész önkorrekciók és irányváltási kísérletek még inkább ellehetetlenítik ezt. A hatalom mindenkori birtokosainak narratívája viszont a kormány népszerűségvesztésével könnyen leszállóágba kerülhet.